

ПРОБЛЕМИ МАКРО- І МІКРОЕКОНОМІКИ

УДК 339.4

ЛОГІСТИКА – НОВА ГАЛУЗЬ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ*Є.В. Крикавський, Н.І. Чухрай*

Розглядаються питання розвитку логістики, різні підходи до визначення поняття „логістика”, особливості логістики в умовах прогресуючих мегатенденцій і трансформація процесів постачання й транспортування матеріальних ресурсів.

The questions about development of logistic. Different determinations, apriority of logistic in progressive megatendentious conditions and transformation of sourcing and transportation of rowmaterials are described in this article.

Логістика як нова, відокремлена і всеохоплююча теорія підприємницької діяльності почала використовуватися на підприємствах з початку 80-х років. Власне, поглиблення спеціалізації сформувало систему підвищених вимог підприємств до своїх партнерів з виробництва. І це знайшло своє відображення у створеному для виявлення і розв'язання проблем, що виникають або можуть виникнути в майбутньому у виробництві чи бізнесі, найбільш узагальненому, всеохоплюючому понятті „логістика”. Формування загального визначення (дефініції) поняття „логістика” відбувалося (цілком закономірно) у взаємозв'язку з теоретичними проблемами, що з'являлися, з часом інтегруючись у системоохоплюючий механізм. Історично так склалося, що логістика була вперше широко задіяна у військовій галузі для комплексного забезпечення воюючих сторін, гарантій їх боротьби та готовності до дії. Доки ці проблеми спільно не реалізуються і мають лише репрезентативний характер, завдання заготівлі та забезпечення є досить проблематичними. Але у випадку їх інтеграції ті самі завдання вирішуються строгіше географічно, у часі, за кількістю та асортиментом. Тому цей загальний підхід мати у відповідному місці, у відповідний час відповідний товар відповідних якості та асортименту, і це, можливо, відповідає мінімальним витратам у заготівельній, виробничій та дистрибуційній сферах і становить основу визначення терміну „логістика”.

Висока ефективність впровадження теорії логістики уможливлена сьогодні інтеграцією сучасних досягнень у теоретичній економіці, техніці, технології виробництва та інформатиці й зумовлена наростанням процесів глобалізації, інтернаціоналізації та поглибленням спеціалізації у світовому, передусім європейському, економічному просторі.

Розвиток і дифузія знань з теорії логістики, пілотних проектів ефективного впровадження логістичних рішень у високорозвинутих країнах (США, ФРН тощо) з початку 80-х років стимулюється державою в напрямі формування спеціалізованих товариств, фахової періодики (журналів), наукових публікацій. Це означає також державну підтримку підготовки спеціалістів-логістів, наукових досліджень з логістики, підвищення кваліфікації кадрів з проблем логістики і введення в першу чергу обов'язкового викладання навчальної дисципліни „логістика” у вищих закладах освіти. Уже тривалий час в Європі функціонує координаційний орган – Європейська логістична асоціація.

Цьому прийнятому напрямку слідують і наші близькі сусіди – Польща і Росія. В цих державах регулярно проводяться міжнародні конференції з логістики, друкуються періодичні видання – журнали „Логістика”, функціонують громадські та науково-дослідні організації з логістики (у Польщі – Polskie Towarzystwo Lgistyczne; Instytut Logistyki i Magazynowania, журнали „Logistyka”, „Problemy Magazynowania i Transportu”; у Росії – Координаційна рада з логістики, асоціації „ЮНИСКАП”, „Союзупак”, журнали „Логістика”, „РИСК”, „Материально-техническое снабжение”), у нормативній частині освітніх програм економічних і транспортних, інших технічних спеціальностей міститься дисципліна „Логістика”, щорічно публікуються десятки монографій, навчальних посібників та підручників, захищається велика кількість дисер-

тацій з проблем логістики. У Росії „Логістика” є в переліку економічних спеціальностей (шифр 08.00.06), з яких передбачено захист дисертацій.

Отже, логістика – галузь економічної науки, що вивчає теорію оптимального управління матеріальними, інформаційними та фінансовими потоками в економічних адаптивних системах із синергічними зв'язками. Подане визначення враховує такі істотні елементи: по-перше, термінологічне тлумачення „заземлене” до певної системи, відповідно обмеженої, хоч і відкритої, але здатної адаптуватися до порушень у зовнішньому середовищі; по-друге, на основі теорії логістики чи без неї функціонально це завжди управління в його функціях планування, керування, контролю тощо; по-третє, визначення ґрунтується на ефекті синергічного зв'язку, суть якого полягає в тому, що система з синергічними зв'язками (а в економіці вона для того і створюється штучно) забезпечує приріст загального результату кооперованих дій елементів системи до величини більшої, ніж сума результатів тих самих елементів, що діють незалежно. По-четверте, визначення відображає інтегроване управління тріадою потоків: матеріальних, інформаційних і фінансових.

Загалом, можна представити три підходи до визначення поняття „логістика”. Перша дефініція полягає в орієнтації на переміщення, тобто до дії, завдяки чому відбуваються планування, керування, реалізація та контроль просторово-часової трансформації товарів, тобто трансформації в аспекті кількісно-асортиментно-якісних змін, маніпуляційних змін і змін логістичного сервісу. Така дефініція ототожнює логістику з вимогами до неї за формулою 7 „R”: відповідний продукт (кількості і якості) у відповідному стані, з відповідною інформацією, у відповідному часі й відповідному місці при мінімальних витратах. Подібна версія першої дефініції викладена Американською Радою з логістики (Council of Logistics Management): логістика – процес планування, реалізації і контролю за ефективним і економним переміщенням і складуванням сировини, напівфабрикатів і готових виробів та пов'язаною з цим інформацією з пункту надходження у пункт споживання відповідно до вимог клієнта. Аналогічно зорієнтована на переміщення дефініція логістики, прийнята Європейською логістичною асоціацією (European Logistics Association – ELA): логістика – поняття, що охоплює організацію, планування, контроль і реалізацію переміщення товарів від їх походження (створення, придбання) через виробництво і дистрибуцію аж до кінцевого споживача з метою задоволення вимог ринку і витратах та мінімальних капіталовкладеннях.

Другий вид дефініції логістики можна окреслити як орієнтацію на цикл споживання виробу. Міжнародне логістичне товариство „Society of Logistics Engineers” (SOLE) подає таку дефініцію логістики: логістика – допоміжне управління плануванням, контролем і регулюванням, яке в період споживання продукту гарантує ефективне використання засобів і адекватне ефективності логістичних елементів під час усіх фаз (ініціювання, планування, реалізації, експлуатації і ліквідації) періоду споживання.

Третій вид дефініції можна подати як орієнтацію на послуги, а саме: логістика – процес координації нематеріальних дій, які мусять бути впроваджені для ефективного надання послуг з точки зору витрат і відповідно до вимог клієнта.

Багатогранність дефініцій логістики обумовлена розвитком і збагаченням концепції логістики. Складовими процесу трансформації концепції логістики є, по-перше, мислення, зорієнтоване на вартість і корисність логістики, зважаючи на створення логістикою таких додаткових вартостей, як вартість місця, вартість часу, вартість інформації про товар. По-друге, мислення системними категоріями, яке ґрунтується на взаємній залежності між засобами і процесами. По-третє, мислення категоріями загальних чи повних витрат, які складаються з логістичних витрат (витрат на оформлення замовлення, на транспортування, пакування, управління запасами та складських витрат), витрат закупівлі й обслуговування споживача. Така структуризація повних витрат обумовлена ймовірністю генерації конфліктів витрат конфліктами цілей. По-четверте, мислення категоріями обслуговування (цикл замовлення, надійність, якість та еластичність виконання замовлення). По-п'яте, мислення категоріями ефективності.

Таке структуроване розуміння концепції логістики обумовлює появу функціональних, інституціональних та „інструментальних” наслідків. Функціональні наслідки виражаються у становленні логістики як наскрізної функції поряд з персоналом, фінансами та інформацією,

яка пронизує у формі матеріального потоку дослідження і розвиток, постачання, виробництво й збут. Інституціональні наслідки виражаються у зміні організаційних структур управління з локалізацією суб'єктів логістичного управління. „Інструментальні” наслідки виражаються у становленні теорії логістики як інструменту планування, керування та контролю за переміщенням товарів, інформації, фінансів, за використанням техніки і технології логістичних процесів.

В сучасних умовах теорія логістики та стратегії підприємств формується під впливом практичного врахування мегатенденцій 90-х років, серед яких – глобалізація, індивідуалізація, екологізація й інформатизація. Вони визначають пріоритетне використання таких нових стратегій, як радикальне поглиблення спеціалізації у виробничих та позавиробничих процесах, істотно змінені системи постачання, транспортування тощо.

Глобалізація для логістики означає подальшу ліквідацію торговельних бар'єрів між національними економіками й регіонами та синхронізацію різних виробництв і виробів шляхом їх стандартизації. Одночасно з лібералізацією торгівлі виникає можливість завдяки узгодженню процесів постачання, виробництва та збуту продукції знижувати витрати, зменшувати ризики при коливанні валютних курсів і тарифних політик. Поширене в аспекті викладеного поняття „Global Sourcing” вказує на найповніше використання всесвітніх ресурсів матеріалів, капіталу, енергії, персоналу.

Індивідуалізація з точки зору логістики розглядається в поєднанні зі стандартизацією, оскільки вона тільки на перший погляд суперечить глобалізації. Так, стандартизація як головний чинник глобалізації (рис. 1) призводить до зростання виробництв і відповідної дерегуляції ринків, завдяки чому раціоналізуються процеси й скорочуються виробничі витрати, тому що стандартні вироби, як правило, супроводжуються масовістю виробництва та еластичністю ціни відносно до попиту, обмеженістю захисту від підробки. Отже, завдяки цьому відбувається забезпечення елементарних життєвих благ, тобто певного типового життєвого стандарту.

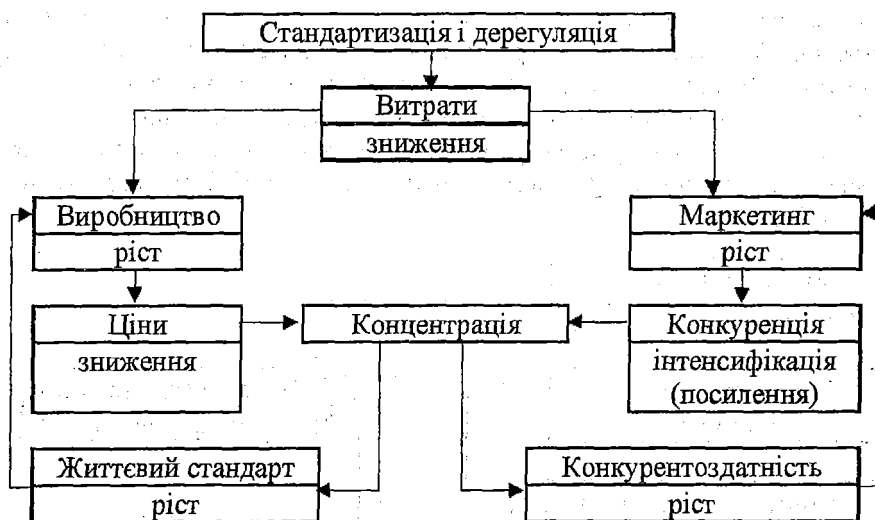

Рис.1. Ефект стандартизації і дерегуляції

Водночас люди, звільнені від потреби боротися за ці елементарні блага, маючи постійно зростаючий добробут, прагнуть до здійснення індивідуальних мрій, бажань і потреб, і це призводить до індивідуального виробництва на замовлення (невеликі обсяги виробництва, незначна еластичність ціни, високий захист від підробок), індивідуального підходу до розв'язання проблем, самореалізації.

Екологізація означає насамперед свідоме ставлення до навколишнього середовища. З точки зору логістики посилене свідоме ставлення до навколишнього середовища означає обмеження як зайвих товарів, так і товарних потоків. Наприклад, швидкість доставки не можна збільшувати безпідставно, щоб компенсувати недоліки планування виробництва. Або концентрацію виробництв не можна підвищувати за рахунок зростання „холостих пробігів” і недоцільних транспортних перевезень, не враховуючи екологічного навантаження. Тому в рамках

стратегій логістичного розв'язання екологічної проблеми можливими є такі альтернативи: екологічно безпечні вироби, екологічно безпечний розподіл, стратегія, що поєднує перші дві альтернативи.

Разом з тим, з точки зору транспортної політики це може досягатися за рахунок виготовлення „екологічних”, тобто менш транспортномістких виробів; зменшення кількості тари та її придатності до переробки; використання інформаційних і комунікаційних технологій.

Розвиток інформаційних технологій у комунікаціях, транспортуванні й управлінні процесами веде передусім до радикальних змін у засобах виробництва на підприємствах, забезпечуючи гнучке виготовлення, гнучку логістику, постійне відслідковування товарів і переміщень, стратегічну оптимізацію індивідуальних процесів. Такі перетворення відбуваються завдяки поєднанню складування, перевезення і виготовлення з інформацією; прийняттю рішень за допомогою комп'ютерних технологій.

Аналізуючи процеси трансформації індустріального суспільства в напрямку інформаційного, можна виявити характерні тенденції. По-перше, зростаюча купівельна здатність населення та його істотне збільшення привели до необхідності створення зайнятості низькокваліфікованої частини останнього, а це означає організацію робочого процесу на основі „повторювальності”. По-друге, зростаючі конкуренція та насичення ринку вимагають розробки нових виробів, спричиняючи вибуховий ріст промислової комплексності. По-третє, стають усе комплекснішими методи виготовлення, вимагаючи спеціальних засобів виробництва, оскільки універсальні машини через значний час на підготовку і надто низьку продуктивність стають нерентабельними. По-четверте, із-за економічної неможливості проведення всього процесу виробництва від сировини до кінцевої продукції поглиблюється спеціалізація, а це вимагає великих логістичних зусиль у виробника й суміжників. По-п'яте, у зв'язку з інтернаціоналізацією ринків, скороченням інноваційних циклів і підвищенням складності виробництва існує небезпека, що нова техніка більше не буде опанована. Це означає не стільки поліпшення методів конструювання, скільки злагоджену координацію всіх складових розробок, конструкцій, виробництва, монтажу обладнання, підготовки кадрів, забезпечення якості тощо. По-шосте, посилення сегментації і глобалізації виробництва в умовах лібералізації європейських ринків та вищезазначені чинники викликають потребу координації матеріальних і товарних потоків, що означає зростання інтенсивності координації, її частоти і точності. Причинно-наслідкові зв'язки схематично подані на рис. 2.

Рис.2. Тенденції та вимоги координації на ринку товарів

Наведені зв'язки вказують також, що логістика поряд з управлінням матеріальними потоками все більше значення приділяє координації в сфері інжинірингу та виробництва. Однак безперечним є тенденційне поглиблення спеціалізації в усіх виробничих і логістичних процесах, а відтак значно підвищуються обсяги перевезень. З метою оптимізації в контексті викладеного світового досвід репрезентує такі концепції в стратегії постачання:

Outsourcing як перенесення частини виробничих процесів за межі підприємства – співзвучне із зменшенням глибини виготовлення;

Insourcing як перенесення інших виробничих на територію підприємства з метою скорочення транспортно-складських процесів – співзвучне із збільшенням глибини виготовлення;

Globalsourcing як використання глобальних джерел постачання;

Single sourcing як концентрація джерел постачання;

Modular sourcing як система постачання модулями.

Змінені стратегії постачання по-різному впливають на транспортні послуги, постачальницьке середовище, логістичну інфраструктуру.

1. Abt S. Zarządzanie logistyczne. TNOiK. Poznań. 1996. 2. Lambert D., Stock J. Strategic Logistic Management. Irwin, Boston. 1992.

УДК 330.837

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ТА ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

В.М. Харечко

Характеризуються основні методологічні засади сучасного інституціоналізму, спільні і відмінні риси неоінституціоналізму й неокласики. Показано значення становлення інститутів громадянського суспільства для процесу трансформації адміністративно-командної економіки в соціально-ринкову в Україні та роль у цьому процесі держави.

In the article the main methodological bases of modern institutionalism, common and distinctive features of neoinstitutionalism and neoclassics are characterized, the value of formation of civil society institutes for the process of transformation of command economy into market one in Ukraine, and their role of the state in this process are showed.

Чимало вчених визнають вирішальний вплив формальних (законів) і неформальних (звичаїв) інститутів на розвиток економічної системи. Це стосується не тільки усталених економічних систем, але й перехідних економік. Ідеї про те, що кризовий характер економіки в країнах Східної Європи і колишнього Радянського Союзу зумовлений невірною оцінкою ролі та значення соціальних інститутів висловлювались як іноземними, так і українськими вченими (Д.Норт, Л.Бальцеревич, В.Нанівська та ін.).

Для розуміння ролі і значення інститутів в економічній системі сучасного суспільства економічна наука прагне детально розробити теорію нової інституціональної економіки на базі „фундаментальної економічної концепції інститутів”. Сучасний інституціоналізм, батьківщиною якого є США, має таке методологічне підґрунтя:

об'єктом дослідження виступає економіка як сфера життєдіяльності суспільства, яка є відкритою для культурних і соціально-політичних процесів і розвивається еволюційно;

економіка виступає олюдненою системою, суб'єктами відносин якої та їх (відносин) носіями виступають індивіди;

у центр свого аналізу ставить інститути, що виступають як певні рамки поведінки, які формують політичні, економічні та соціальні взаємодії;

наявність багатосуб'єктності і суб'єктивності означає, що розвиток економіки набирає характеру економічної поведінки, яка реалізується в способі дій всієї множини суб'єктів, їх суб'єктивності;

інститути опосередковують економічну поведінку, виступають як „вузли пересікання взаємодії людей, внаслідок чого можна протиставити в ролі методологічно рівноправних